

ביאורים

כדי להבין את הסיבה לכך שחטא העגל איננו חמור כפי שנראה במבט ראשון, יש להבין את הרקע התרבותי שבו היו נתונים ישראל באותה תקופה. העולם כולו היה נתון תחת חשכת התפיסות האליליות. הקושי לתפוס מושגים מופשטים ללא שימוש באמצעים מוחשיים היה כמעט בלתי אפשרי. בנוסף לכך, גם עם ישראל קיבל הבטחה על כך שיקבל דבר גשמי קדוש - ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצווה אשר כתבתי להורותם" (שמות כד, יב). ההבטחה הזאת יצרה ציפייה והשתוקקות לעבוד את ה' דרך איזושהו מדיום - כלי שדרכו ניתן יהיה לפנות אליו. הבעיה במעשה הזה הייתה בכך שהם לא נצטוו על המעשה הזה. זה היה חטאם הגדול. וכאן אנו חוזרים אל תחילתו של הספר; אל החלום שבו המלאך התגלה אל המלך ואמר לו שכוונתו רצויה לפני האלוהים אך מעשהו אינו רצוי. גם כאן מתרחש תהליך דומה. עם ישראל משתוקק כבר להיפגש באופן מוחשי עם האלוהים, ההשתוקקות הזאת מעבירה אותו על רצון ה'. כוונתם רצויה אך המעשה שאותו הם בחרו לעשות איננו רצוי. זהו גם היסוד שעליו עמדנו לעיל; 'שורש האמונה ושורש המרי'. כאשר עם ישראל עושה את הכרובים על פי רצון ה' זהו מעשה של אמונה. למרות שבמבט חיצוני מעשה זה עלול לעורר חשש להגשמה. אולם, כאשר עם ישראל עושה פעולה דומה אך ללא ציווי, זהו מעשה של מרי, שכן הכרובים מקבלים את ערכם רק מתוקף הציווי האלוהי ובלעדיו הרי הם כעבודת אלילים. בנוסף לכל זאת, מוסיף החבר שעושי העגל היו שלוש אלפים איש בלבד, זוהי עוד הוכחה לכך שסגולת העם נשמרה בקרב רובו ורק בקרב מיעוט שולי חלה התדרדרות שהובילה לעשיית מעשים המתנגדים לרצון ה'.

הרחבות

1. מתחילה עובדי עבודה זרה

הָאֱמוֹת כָּלָן אִזְּ הָיוּ עוֹשׂוֹת לָהֶן צוּרוֹת לְעִבְדָן. ריה"ל מחדש כאן שחטא עבודת האלילים של האנושות לא נבע מתוך מחשבה שהפסלים בראו את העולם אלא מתוך רצון להחיל את הקדושה על גוף גשמי. הרמב"ם מתאר גם הוא כך את פתיחת ההיסטוריה האנושית כמושרשת בעבודת אלילים: "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול... וזו הייתה טעותם אמרו הואיל והאלוהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד וזהו רצון הא-ל ברוך הוא" [הלכות עבודה זרה א, א]. על פי תיאור זה מסביר הרמב"ם את הצורך בעבודת הקרבות של ישראל, שהיא לתקן את טעות האנושות שעבדה עבודה זרה: "זהו הטעם בבחירת השלושה מינים האלה לבד לקרבן... ולא כמעשה עובדי עבודה זרה" [מורה נבוכים חלק ג פרק מו] (אך עיין ברמב"ן על ויקרא פרק א פסוק ט).

על דרך זו כותב ר' חיים מוולוז'ין: "ולכן חשבו שהסיר הוא יתברך השגחתו מהם ומסרם לכוחות הגלגלים והמזלות שהמה ינהיגו זה העולם כרצונם והיה נחשב אצלם חולין ואיסור גמור וחוצפה גדולה נגדו יתברך להתפלל לשמו הנכבד והנורא לבקש מאתו צרכיהם השפלים. לזאת השתעבדו עצמם וכיוונו כל ענייני עבודתם ובקשתם לכוחות הכוכבים והמזלות" [נפש החיים חלק ג פרק ט].

שאלות לדיון

לפי דברי החבר, ישנם מקומות מרוממים שאנו מתברכים מעפרם ומאבניהם. מהו הערך המיוחד של תפילה בכותל ולמה הולכים להתפלל בקברי צדיקים?

"ובכל דבר שאנו סבורים שתנועתו אמנם היא בראון ה'". אלו דברים אנו סבורים שהם מראון ה' ולא רצון אדם או טבע? מה מייחד דברים אלו?

צו **אמר הכוהן**: זו היא אמתת הגדלה הנמשכת מאז אדם, וכבר היה אדם הנכבד שבנבראים בארץ, ולפיכך נתחייבה לכם הגדלה על כל נמצא בארץ. אבל איה הגדלה הזאת עם החטא הזה?

עבודה לפסל - מקובל בתקופתם

צו **אמר החבר**: האמות כלן אז היו עושות להן צורות לעבדן, ואפלו היו פילוסופים המביאים מופת על היחוד והרבונות, לא היה אפשר להם מבלי צורה שמכונים אליה, ואומרים להמונים וקהלם שהצורה הזאת מתחבר בה ענין אלהי, ושהיא מיוחדת בדבר נפלא ונדיר. מהם מי שפניחס זאת לאלהים, כמו שאנחנו עושים היום במקומות מרוממים אצלנו, עד שאנו מתברכים בעפרם ואבניהם, ומהם מי שפניחס זאת לרוחניות פוכב מן הכוכבים, או מזל, או יחס טלסמאות, וזולת זה. ולא היה מתחבר קהל על דת אחת אלא על ידי צורה מוחשית שפנו אליה.

העגל - תחליף לציפיות

ובני ישראל כבר הבטחו שירד אליהם מאת ה' דבר שיראו אותו ויכוננו אליו, כמו שפנו אל עמוד הענן והאש בעת צאתם ממצרים, וירו עליו ויגדלו אותו ויפנו אליו וישתחוו נכחו לה'. יתעלה. וכך היו מכונים אל עמוד הענן הירד על משה בזמן דבור ה' אליו, ועומדים בני ישראל ומשתחווים נכחו לה'. יתעלה. וכאשר שמע העם דבור עשרת הדברות, ועלה משה אל ה'ר, מצפה ללוחות להורידם אליהם פתובים, ולעשות להם ארון שיהיה להם לדבר נראה שפונים אליו, בו הברית האלהית והיצירה האלהית, רצוני לומר: הלוחות - מלבד מה שהתחבר לארון מן הענן והאורים, ומה שנגראה באמצעותו מהמופתים - ונשארו העם מצפים לרדת משה, והם במצבם, לא שנו לבושם ותארים ועדים אשר חגגו בהם ביום מעמד ה'ר, אלא נשארו בתכונתם מצפים למשה לרגעים, ובושש מהם ארבעים יום, והוא לא לקח צידה, ולא נפרד מהם אלא כמתפונן ללכת ליזמו, גברה מחשבה רעה על מקצת הקהל שהוא הגדול, והחלו ההמונים להחלק לכתות, ורבו הדעות והסברות, עד שיזמו אנשים מהם לבקש נעבד שיכוננו אליו כשאר האמות, מבלי שיכפרו באלהות מי שהוציאם מארץ מצרים, אלא שיהיה זה מנח להם לרמוז אליו כשיספרו נפלאות אלהיהם, כמו שעשו הפאמינים בארון משה שאמרו פי האלהים שם, וכמו שאנחנו עושים בפשמים, ובכל דבר שאנו סבורים שתנועתו אמנם היא בראון ה' מבלי מקרה ולא רצון אדם ולא טבע.

נתחייבה לכם - מגיע לכם. **על כל נמצא** - שאר בני אדם. **צורות** - תמונות ופסלים. **לא היה אפשר להם** - ראה ביאורים. **מהם מי שמיחם** - את התכונות הנפלאות שבצורה. **במקומות מרוממים** - בתי כנסיות ומדרשות. **טלסמאות** - קמעות ופסלים קטנים. **נכחו** - מולו. **והאורים** - אור אלוקי. **ומה שנראה באמצעותו** - ניסים שנעשו מכוח הארון. **ועדים** - תכשיטיהם. **כמו שאנחנו עושים בפשמים** - אנו מכנים את ה' בכינוי 'שמים' (למשל: יראת שמים = יראת ה'). **דבר שאנו סבורים וכו'** - [עיין מאמר שני את ד ומאמר רביעי אות ג].